

Viljens triumf

Historieforskningen er blitt uinteressant og lider under den beundringen som er blitt avdødt Jens Arup Seip til del. Historiefaget mangler sammenlignende perspektiver. Symptomatisk for dette er at den mest spennende debatten innen faget er nærmere 20 år gammel, skriver Bjørn Quiller

Det er viktig å ha et slagkraftig historiefag. Historien er samfunnsfagernes laboratorium. Her kan man studere menneskehetens eksperimenter med kultur og politikk. Forskere kan gå inn, studere, sammenlikne og trekke konklusjoner. Forhåpentligvis kan vi bli klokere til å besvare spørsmålet om hva mennesket er og hva det er i stand til etter en slik sammenlikning. Dessverre har ikke historieforskningen i Norge slike sammenliknende perspektiver. På tross av at den omfatter mange mennesker og store budsjetter, er det forbløffende hvor uinteressant norsk historisk forskning er blitt. Denne artikkelen våger å påstå at en viktig hindring for utviklingen av historiefaget i Norge er beundringen som er blitt avdødt Jens Arup Seip til del. Dagbladet har en god del av skylda for at Seip er blitt kultfigur. Ved å vise til Seips utsagn om «Modellenes tyranni» er det mulig for faget å holde interessante teorier fra livet.

Dagbladets medarbeider Gudleiv Forr er en av de fremste Seip-apologetene i norsk presse. Hans Fredrik Dahl var Seip-dyrker inntil han fant en mer interessant kultfigur i David Irving. Navnet Seip nevnes imidlertid stadig sjeldnere og vi får håpe at dette innebærer at historikere og journalister skjønner at det økonomiske og sosiale terrenget stemmer stadig mindre med Seips politiske kart. Noen av Dagblad-journalister kunne ikke dy seg, og navnet var fremme i forbindelse med både statsminister skiftet og Lundkommisjonens rapport. Av de negative trekk ved Seips teorier som er verd å fremheve er vel hans teorier om viljen som en av de mest skadelige, ved at de opprettholder en tro på at alt kan styres politisk, bare viljen er sterk nok.

I forfattereskapet til Seip spiller teologiske metaforer en meget sentral rolle. De forekommer så ofte at det er grunn til å spørre om de ikke reflekterer en oppfatning der verden ennå ikke er sekularisert. Alt snakk om historisk materialisme til tross! Den ledende historiker studentene blir bedt om å se opp til ligger nærmere fundamentalisten og menighetsfakultetprofessoren Halesby enn Dagbladet liker å tenke på.

Den eneste debatten i etterkrigstidens norske historiografi som kom til å få noen virkning, var debatten mellom Seip og han ellever på den ene siden, og den yngre historikeren Francis Sejer-

Historiker debatt: Reprise på høyskolestikken med Seip som Luther og Sejersted som Erasmus

sted på den andre, om hvilken karakter den norske staten hadde i tiden mellom 1814 og 1884. Seip hadde karakterisert denne statsformen som *embetsmannsstaten*. Sejersted gikk nærmere inn på normenes betydning for politisk maktutøvelse, og mente at staten måtte karakteriseres som en *rettsstat*. Han la da særlig vekt på innskrenkningene i statens rett til å gripe inn i eiendomsforholdene.

Det er ikke grunn til å gå inn på selve debatten. Vi skal her se på de massive forestillingene som bidro til å utforme de ulike posisjonene. Det er min uærbødige påstand at begge parter hevdet standpunkter som er dannet i analogi til forestillinger om Guds natur. Seip gir til kjenne at han tror på den store statsmannen. Han skriver at: «I politikken er normer et middel til å binde andre. Et kjennetegn på den store statsmann er at han for eget vedkommende er uavhengig – forholdsvis uavhengig – av regler, men forstår å benytte dem overfor andre. Han hersker ved hjelp av normer, men beherskes ikke av dem. Det er alene i poesien verden at Odysseus frelses ved å bind seg selv; i virkelighetens verden er dette å seile undergangen i møte.»

Denne statsmannen står ikke bare over samfunnets normer, han står også over sine egne normer. Det er vel bare Gud som står utenfor verden og følgelig er Seips statsmann modellert over en slik Gud. I skolestikken kalte man den posisjonen der Gud sto over sin egen lov for Guds absolutte makt. Den blir gjerne tillagt William av Ockham og posisjonen kalles i våre dager voluntaristisk. Alternativet var Gud-identisk med sin egen lov, og opprettholdt denne i

kraft av sin ordinære makt. Her oppfører Gud seg som en konstitusjonell monark. Denne posisjonen tilskrives gjerne Thomas Aquinas. Debatten mellom de to historikerne Seip og Sejersted er altså en reprise på en europeisk teologisk debatt som har pågått siden høyskolestikken. Ingen av dem var imidlertid klar over at Seip spilte rollen som Luther og Sejersted som Erasmus.

Seip stilte i sitatet opp «frelse» og «undergang» som politiske alternativer. Noe slikt kan nok en teolog tillate seg, men er uvanlig for en historiker. «Frelse» og «undergang» har ingen plass i forfatningen eller i parlamentarisk praksis. Svaret på hvorfor Seip har lagt inn sin trosbekjennelse finner vi i en artikkel av Francis Sejersted om «Demokrati og rettsstat» i Samtiden 1978. Her skriver forfatteren at i forrige århundre kombinerte man prinsippet om at «lovene skulle regjere» med en ny «lovskapningstanke»: «Kombinasjonen innebar et element av abdikasjon. Den mektige lovgiver skulle gjøre som Odysseus. Han skulle fastsette kursen og så binde seg til masten.» Sejersteds «mektige lovgiver» har et forelegg i et aspekt av Guds absolutte makt. Et tekt på allmakt er at et allmechtig vesen har makt til frivillig å gi avkall på en del av maktten.

Legg merke til hvordan Seip forandret Sejersteds utsagn. Han føyer inn «frelse» som konsekvens av at Odysseus binder seg til masten og kan så i neste omgang stille opp «undergangen» som alternativ. Polariteten forsterkes ved at Odysseus (og Sejersted) hører hjemme i «poesien», men Seip derimot befinner seg «i virkelighetens verden».

Sejersted har sitt på det tørre. Alle som har oversikt over europeisk politisk idéhistorie, vet at den retningen han tilhører har opphav i teologien. Den idéhistorisk interesserte kan finne belegg i den hugenottiske pamfletten *Vindiciae contra tyrannos* fra de franske religionskrigene i annen halvdel av 1500-tallet, hos John Locke, og ikke minst i verkene til den kartesianske filosofen og teologen Nicolas Malebranche som skrev på slutten av 1600-tallet. Han hevdet at Gud var allmechtig, men ville ikke handle på tvers av «rettferdighetens uforanderlige orden». Saken til Seip står derimot dårlig. Sa ikke han om sin egen retning: «Men da Vårherre gikk ut, kom tanken inn»? Vårherre gikk visst ikke allikevel, tvert om tok han Norge med seg til paradiset, i alle fall kom direktørene dit: «...etpartistat (dette svar på den foregående epokes maktesløshet) har fjernet de mørke skyer fra hine tiders hjelpeløshet. Næringslivets mann er befridd fra frykten for kriser, konkurs og konkurranse. De har fått en risikofri tilværelse i foråring. Direktørene er, til sin overraskelse kommet til paradiset...»

Teoriene til Seip er således en dårlig kamouflert frelseslære. Seip beundret Machiavelli og Hobbes. Machiavellis prosjekt var å «finne den sanne veien til Paradis». Det betydde å lære «veien til Helvete for å unngå den». Hobbes kalte selv sitt prosjekt «Divine Politiques».

Seip ville gjerne være i «virkelighetens verden». I praksis betydde dette at han ville grunnlegge studie av makt og maktutøvelse på «en enkel menneskelig impuls, nemlig vilje til makt». For litt siden sto statsmannen over normene. Nå ligger han plutselig under for normen «maktbegjær» som var en del av den menneskelige natur. Maktbegjær som en del av den menneskelige natur er ikke noe annet enn arvesynddøgg. Hvis noen påstår at Seips menneskesyn er forskjellig fra Augustins, bør de også forklare hvorfor teoriene ser identiske ut.

Hos Seip kommer den store statsmannen som står over normene til uttrykk i hans interesse for «studiet av den vildelede virkningsfulle handling, den *normskapende handling*...». «Dersom vi i historieforskningen beveger oss over mot det viljesbestemte, er dette antagelig i overenstemmelse med et allment drag i vårt kulturliv.»

Den voluntaristiske suveren har aldri hatt livsduglighet utenom den nominalistiske teologiens forestilling om en allmechtig Gud. Den besvarte spørsmål om hvorfor Gud skapte verden med: «Quia vult, et non est alia causa quaerenda – fordi Han vil det, og det er ingen annen grunn å spørre etter» (William av Ockham). Å godta dette betyr å godta prinsippet om skapelse fra intet. Den som har sett en ny norm bli skapt, bes med se Seip hadde aldri sett noen ny norm. Det har heller ikke noen av elevene hans. De fleste normer er gamle og det er gjerne slik at bruken alene endres.

Den fascinasjon viljen øvet på Seip henger nær sammen med en *okkasjonalistisk* handlingsteori. Okkasjonalismen er særlig forbundet med den omtalte kartesianeren Malebranch. Hos han var verden bare en foranledning, occasio, for Gud til å handle for han hadde etablert sin generelle lov. Hos Seip tok statsmannen den okkasjonelle Gudens plass. Okkasjonalismen som politisk teori virker oppløsende på alt som er ordnet i et samfunn. Vi finner sterke spor av en slik handlingsteori hos Seip. I 1814 og 1940 ble det norske samfunnet utsatt for «lynnedslag fra verdensrommet». Lynnedslag fra verdensrommet forekommer ikke i virkelighetens verden, bare i miraklene.

Parisisbiskopen Etienne Tempier fikk i 1277 sikret en fordommelse av Thomas Aquinas' utsagn om at Gud hadde skapt bare en verden. Utsagnet var en utilbørlig innskrenkning i Guds allmakt. Fra da av utøvet predikaten til Guds allmakt en uendelig stor fascinasjon på nominalistiske teologer. Den siste som lot seg blende, var en norsk professor i historie. Dagbladet kan med god grunn innføre flerguderi, særlig fordi det er lite sannsynlig at Åpenbaringen ble avsluttet med Seip. Hvorfor ta opp dette nå? Vel, det er nå jeg ble klar over denne sammenheng. Å påpeke denne kan være et bidrag til å forsøke interessen vekk fra et ensidig nasjonalistisk perspektiv til et som er mer globalt og sammenhengende. Globalt sett er det uinteressant hvor sterk politisk vilje det finnes i Norge.

KRONIKK

Bjørn Quiller
I amanuensis ved Senter for tværkulturelle studier, Universitetet i Oslo

MORGENBLADET SØKER ANNONSEMEDARBEIDER

[som kan, vil og får det til]

Du er sulten på en utfordring med muligheten til et lønnsnivå som mange vil misunne deg. Dette signaliserer at du bør være pågående, resultatorientert og en positiv kollega i et hektisk, krevende, men humorfylt miljø.

Vi kan tilby et spennende avisprosjekt og arbeidsplass sentralt ved Stortinget.

For ytterligere informasjon, ta kontakt med Eric Fevang på telefon 22 42 69 80.